

„Bombajský dopis – kvintesence filatelistických superlativů“

To přesně o dopisu s dvojicí červených Mauritiů napsali bratři Williamsové v roce 1953, když publikovali svůj slavný soupis známek Mauritius Post Office, dnes základní pramen jejich katalogizace.

FRANTIŠEK BENEŠ

Trojici nejdražších filatelistických objektů světa tvoří jednocentová známka *Britská Guyana* z roku 1856 a dvojice „mauricijských“ dopisů se známkami Post Office 1847 – *Bordeaux Cover* s modrou a červenou a *Bombay Cover* s dvojicí červených. Všechny tři tyto položky od svého objevení prošly řadou sbírek a byly vícekrát prodávány ve veřejných aukcích, přirozeně ne však ve stejnou dobu, takže není snadné porovnat dosažené ceny. Hodnota peněz se v průběhu času samozřejmě mění a způsobů srovnání se nabízí mnoho. Podle inflace, průměrné mzdy, hrubého domácího produktu, ceny základních potravin nebo výrobků, dokonce podle poštovního, a některé prameny používají srovnání podle toho, kolik v té době dosažená cena představovala ryzího zlata (na to existují přesné přehledy se záznamy dokonce podle jednotlivých dnů).

Podle nich bylo za Britskou Guyanu na aukci Sotheby's v New Yorku dosaženo ekvivalentu zhruba 246 kilogramů zlata, což ji z tohoto hlediska řadí na třetí místo v historii, i když z hlediska peněz jde o částku nejvyšší – neuvěřitelných 9 milionů a 480 tisíc dolarů, což z ní z „nominálního“ hlediska činí nejdražší filatelistický objekt všech dob (a v každém případě jde o nejdraž prodanou jednotlivou známku, protože na obou dalších rekordmanech, mauricijských dopisech, jsou vždy dvě známky Post Office).

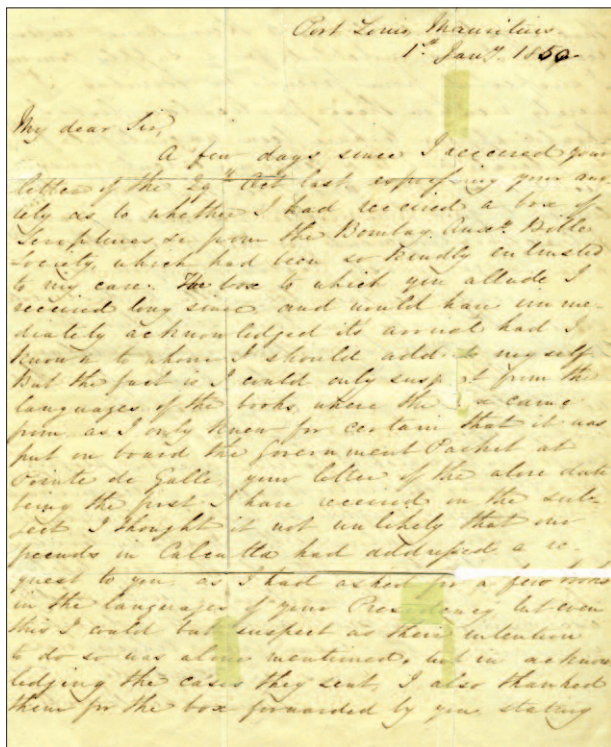
Bordeauxský dopis byl 3. listopadu 1993 prodán ve Švýcarsku za v přepočtu 3.829.500 dolarů, což představovalo ekvivalent zhruba stejného množství zlata, jako tomu bylo v roce 1968 u dopisu Bombajského (cca 300 kg). Tehdy byly vlastně oba dopisy prodány nedlouho po sobě (ovšem jen Bombajský veřejně), ale o tom si řekněme více za chvíli.

Trocha historie

K základním pramenům ke studiu historie vydání známek Mauritius Post Office patří práce Heleny Morganové *Modrý Mauricius – Honba za nejcenějšími známkami světa* (psal jsem o ní ve Filatelii 8/2016). Ta se však informacemi obsaženými v knize nespokojila a průběžně se je snaží doplňovat a aktualizovat. Pokud

jde o Bombajský dopis, uvádí: „Adresát dopisu byl vždycky znám, byl jím Thomas Jerrom, sekretář Biblické společnosti v Bombaji. Kdo byl ale odesílatelem se ukázalo až po jednom a čtvrt století, v roce 1976, kdy majitelé dopisu, bratři Weillové ze Spojených států, souhlasili s jeho otevřením (jde o skládaný dopis se sdělením uvnitř).

Bylo zjištěno, že odesílatelem byl reverend Langrishe Banks, působící na Mauriciu jako zástupce Biblické společnosti. Banks v něm děkoval Jerromemu za zaslání biblí na Mauricius a omlouval se za zpožděné zaslání díky – protože Jerrome původně nevedl zpáteční adresu. Banks tak zjistil komu poděkovat až poté, co mu Jerrome poslal druhý dopis.

Osoba odesílatele badatelům dlouho nepřípadala významná. Teprve v poslední době, díky digitalizaci obrovského množství textů z archivů, bylo možné pomocí internetových vyhledávačů odhalit spojení, která dříve nebylo možné zjistit studiem listin. Nově tedy víme, že odesílatel Bombajského dopisu reverend Banks byl v rodinném svazku s J. S. Brownriggem, mauricijským poštovním, který dohlížel na zavedení prvních poštovních známek na ostrově (viz můj článek ve F8/2016, s. 36 – pozn. aut.). V roce 1834, ve stejný den při společné svatbě, si Banks a starší bratr poštovního C. C. Brownrigg vzali za ženy dvě sestry Fyersovy.

MARRIAGES.

Dec. 10. At Penang, Mr. Charles Beilla to Miss Mary Ross.

26. At Penang, Ena. C. T. Mackenzie, 46th regt. Madras N.I., to Rachel Rhoda, eldest daughter of the Rev. Thos. Beighton, Protestant missionary.

DEATHS.

Dec. 10. At Malacca, Mr. Wiggins, European overseer of the convict. He was murdered by a native convict, near Bell's Stockade.

Jan. — On his passage from Batavia to Singapore, aged 32, Capt. Thos. Mackie, of the brig *Luzp*.

Mauritius.

MARRIAGES.

Jan. 24. C. C. Brownrigg, Esq., captain 9th regt., to Rosa Matilda, second daughter of Lieut. Col. Fyers, commanding royal engineers in this island.

— The Rev. Langridge Banks, second colonial chaplain, to Louisa, eldest daughter of Lieut. Col. Fyers.

St. Helena.

GENERAL ORDERS.

April 17, 1834.—The Governor and Council think proper to publish in General Orders the following Extracts from the Hon. Court of Directors' despatches to this Government, dated 22d January 1834.

"We have to acquaint you that, at the request of his Majesty's Government, we have undertaken to administer the government of your island, in the name of the crown, for one year from the 22d April next (unless a final arrangement should be previously made by the King's Government).

"We have resolved, in accordance with the wish which his Majesty's Government have expressed, that no vacancies, either in the civil or military establishments, shall be filled up, nor any new appointments made, nor any re-enslaving take place, without previous comment.

Oznámení o svatbách Bankse a Brownrigga se sestrami Fyersovými.

V roce 1849 reverend Banks oddal při společné svatbě dvě dcery poštmitra Brownrigga. V říjnu 1850, opět při dvojité svatbě, Banks oddal dvě dcery dalšího bratra poštmitra Brownrigga, z nich jedna si vzala za muže Banksova švagra. Rodiny reverenda a poštmitra se tedy nejen úzce znaly, ale byly i vícenásobně příbuzensky propojeny. A nyní si představte toto: Je září roku 1847 a poštmitr Brownrigg nadšený z toho, že první známky ostrova byly konečně dodány, několik nejhezčích, dokonale vytištěných a krásně strížených exemplářů na památku rozdal rodině a blízkým přátelům. Proč však Banks dvojici jednopecí použil až po dvou letech? Badatelé o tom vyslovili několik hypotéz. Mohl je v závěru roku 1849 nalézt odložené v šuplíku a bez jakéhokoli sentimentu nalepít na dopis do Bombaje. (Tuto hypotézu podporuje dobová vzpomínka zaměstnance mauricijské pošty, že místní i po letech občas nalézali známky prvního vydání a ptali se na poště, zda jsou pořád platné.) Mohl je však na dopisní papír nalepít už dříve, předem, a až poté si uvědomit, že vlastně nemá Jerromovu adresu, takže budoucí dopis čekal, až ji Jerrom poslal v dalším dopisu. A že odpověď napsal zrovna 1. ledna? Mohlo jít o splnění novoročního předsevzetí, že konečně vyřídí resty, a tedy i odkládanou odpověď do Bombaje.

Díky zjištění odesílatele a přístupu k novým pramenům tedy bylo možné po čtyřech desetiletích odhalit vztahy mezi ním a poštmitrem Brownriggem, a vysvětlit tak, proč obě známky mají tak krásný stříh a proč byly použity až na přelomu let 1849/50, tedy více než dva roky po svém vydání. Tyto nové poznatky přidávají Bombajskému dopisu ještě větší význam než ostatním předmětům v příběhu vydání Post Office. "

Každá z obou známek na dopisu má poněkud jiný odstín, nepochoybně v důsledku toho, že tisk probíhal z desky o jednom poli každé z hodnot a tiskový list proto obsahoval vždy jen jednu známku stejné hodnoty – byly tedy tištěny postupně a namíchání barvy se v průběhu tisku poněkud měnilo.

Každá ze známek je znehodnocena otiskem razítka poštovního úřadu v Port Louis, složeného z 12 vodrových linek. Dále je zde bombajský otisk kruhového razítka „2“, vyznačující lodní provizní tarif 2 pence, a v levém horním rohu dopisu otisk kruhového podacího razítka s korunou, domicilem Mauritius G.P.O. (hlavní pošta) a datem 4. ledna 1850. Dopis je datován o čtyři dny dříve, tedy na Nový rok 1. 1. 1850 (pisatel letopočet ze zvyku uvedl jako 1849 a poté přepsal na 1850).

Bombaj vs. Bordeaux

Pozdější majitelé Bombajského dopisu, bratři Weillové, vlastnili v šedesátých letech druhou slavnou raritu – Bordeauxský dopis s modrým a červeným Mauriciem. V té době japonský sběratel H. Kanai budoval svou sbírku Mauriciů – největší a nejvýznamnější soubor klasických známek tohoto ostrova v historii. Chtěl od nich Bordeauxský dopis koupit, ale oni mu nevyhověli, protože jej považovali za symbol a „výkladní skříň“ svého obchodu se známkami. Dokonce ve své prodejně v New Orleansu měli vyvěšeno hrdé oznámení, že ho vlastní, i když ve skutečnosti byl uložen v bankovním trezoru v New Yorku. Prodej tedy odmítli s argumentem, že si díky slavnému dopisu chtějí udržet pověst majitelů nejvýznamnějšího objektu filatelického světa. Když však byl v roce 1968 v aukci nabídnut Bombajský dopis při rozprodeji Dale Lichtensteinovy sbírky, Weillové jej považovali za stejně cenný jako Bordeauxský dopis, ale lepší, pokud jde o jakost. Nabídl tedy Kanaiovi, že pokud se jim poštěstí Bombajský dopis v aukci koupit, prodají mu za stejnou cenu svůj Bordeauxský dopis. Kanai souhlasil. Weillové Bombajský dopis vydražili za rekordní cenu 380.000 dolarů, což byla v té době nejvyšší cena zaplacená v historii za jednotlivý filatelický předmět (jak už jsme řekli, šlo o ekvivalent bezmála 300 kilogramů ryzího zlata!). Rádi pak prodali Kanaiovi Bordeauxský dopis přesvědčení, že si polepšili. Někteří odborníci věří, že lepší je jeden, jiní, že druhý. Na Bordeauxském jsou obě známky, mají však obvyklý těsný stříh a dopis zřejmě není správně vyplacen. Na Bombajském jsou dvě červené známky s nádhernými stříhy a je správně vyplacený. V obou případech jde o unikáty – nejslavnější celistvosti světa.

Více o adresátovi ...

O adresátovi Bombajského dopisu se dlouho nevědělo nic, až v roce 1968 se přihlásila jeho příbuzná, třiasedmdesátiletá Margaret Jerrome, která si všimla obrázku dopisu zveřejněného v souvislosti s aukcí (byla to tehdy světová senzace) v novinách Daily Telegraph. Z jejího sdělení a z informací Církevní misionářské společnosti a z bádání Williamse, Ibbotsona a Harmera nyní víme, že Thomas Jerrom se narodil 21. června 1816 v Ockbrookku ve střední Anglii. Už jako dítě projevoval velké nadání, ve čtyřech letech četl bibli a v šesti uměl psát, což v té době bylo v Anglii výjimečné.

Před třicetkou se pod dojemem kázání v místním kostele rozhodl pro dráhu misionáře. Od roku 1843 studoval v koleji Církevní misionářské společnosti a o tři roky později se stal jáhnem, tedy duchovním s nižším svěcením. Na podzim roku 1847 se vypravil do Indie na palubě lodi Owen Glendower; plavba trvala 16 týdnů a 3 dny, což později v dopise označil „na tu dobu za rychlé“. Bombajský biskup jej v roce 1848 vysvětil na kněze a jmenoval ředitelem školy. O rok později se stal sekretářem bombajské pobočky Biblické společnosti. V Bombaji byl velmi oblíbený, zejména pro svou velkou štedrost a až přehnanou vstřícnost při vyhovování požadavkům, které na něj lidé vznášeli, jak ostatně dokazuje i text Bombajského dopisu. Harmer zjistil, že než se Jerrom přidal k církvi, byl ženatý a ovdověl, což uvedl ve své přihlášce na církevní školu v Anglii, a že předtím pracoval v obuvnictví.

V jiném dopise žádá slečnu Sarah Clarkovou ze Sandfordu, aby za ním přijela do Indie, že by si ji chtěl vzít. K tomu skutečně došlo počátkem roku 1851, ale Jerrome zemřel o tři měsíce později v městě Nasik v západointickém státě Maharáštra. Jeho paní zůstala v Indii a pracovala tu pro Společnost domácích a koloniálních škol.

Thomas Jerrom po sobě zanechal truhlu se 17 kázáními, která napsal, ta byla později svázána do knihy, o níž příbuzná Margaret Jerrome podotkla, že doufá, že by se mohla dobře prodat v USA – s ohledem na to, že jde o předmět související s Bombajským dopisem, nejdražším dopisem všech dob.

A proč o tom tak podrobně píšou? Jak v roce 1969 uvedl Harmer: „*Nic z toho není ve středu zájmu filatelistů, ale protože jde o souvislosti s nejvýznamnějším předmětem ve světové filatelii, je třeba to zaznamenat.*“

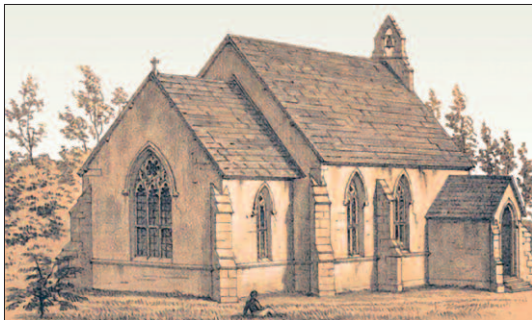
Sídlo Biblické společnosti v Bombaji, sem byl adresován slavný dopis.

O adresátovi slavného dopisu se tedy v roce 1968 filatelisté dozvěděli hodně. Kdo byl ale jeho odesílatelem? Na to si museli počkat dalších skoro dvacet let, do roku 1976, kdy bratři Weillové jako jeho majitelé konečně svolili k tomu, aby byl otevřen. Proč to trvalo tak dlouho? Oni i předchozí majitelé se obávali, aby při otevírání křehký papír skládaného dopisu nebyl poškozen. A navíc – skutečnost, že dopis po tak dlouhou dobu nebyl otevřen a nebylo známo, co obsahuje, vytvářela kolem něj auru tajemnosti a zvyšovala jeho přitažlivost. Nejsou totiž známy žádné informace o tom, že by Bombajský dopis otevřel jeho adresát (který v době doručení ani už nebyl v Bombaji), a ani nikdo další po dlouhých sto dvacet šest let!

Po otevření dopisu bylo zjištěno, že pisatelem byl jiný člen církve, reverend Langrishe Banks. O jeho životě víme díky výzkumům Williamse a Ibbotsona, provedeným po otevření dopisu – což byla tehdy hlavní správa filatelistického světa – a publikovaným v časopisu Filatelista v roce 1977. L. Banks se narodil v New Ross, Wexford, v Irsku 16. listopadu 1802, jako syn kupce Williama Bankse. Neobvyklé křestní jméno Langrishe mu rodiče dali zřejmě jako výraz úcty k místní baronské rodině, jejíž dům nesl stejné jméno. Studoval na koleji Svaté trojice v Dublinu a pak na univerzitě v Cambridge, kde v roce 1824 získal bakalářský titul. Vládním úřadem byl v roce 1833 jmenován druhým kaplanem na Mauriciu, s ročním platem 400 liber (to byla velká částka – v mincích odpovídala skoro třem kilogramům ryzího zlata!) a příplatkem 50 liber na koně. Působil v Port Louis jako zástupce hlavního kaplana, který tu obnovil starý anglickánský kostel svatého Jakuba, předtím používaný Francouzi jako ústřední sklad střelného prachu. Podle Ibbotsona Banks nebyl nejlepším kazatelem, ale byl oblíbený mezi námořníky z kotvicích lodí a mezi protestanty, pacienty zdejší nemocnice. Jeho kázání byla hojně navštěvována. Byl přijat do Britské a zahraniční biblické společnosti, které pomáhal distribuovat bible do kolonií. Z Mauricia do ní poslal několik dopisů, které jsou dodnes uloženy v jejím archivu. Žádný však, bohužel, není opatřen známkami.

V roce 1834 si vzal Louisu, nejstarší dceru podplukovníka Thomase Fyerse, pozdějšího generálmajora a velitele královských ženistů na Mauriciu. Mladší Fyersovu dceru, jak jsme už uvedli, si současně při stejném obřadu vzal bratr mauricijského poštovního J. S. Brownrigga. Banks a jeho žena přesvědčili bohaté dámy v Port Louis, aby se zajímaly o vzdělávání dětí bývalých otroků, a založili pro ně školu, kterou Banks poté vedl. V roce 1840 byl jmenován sekretářem vládní vzdělávací komise a přestěhoval se do města Beau Bassin ve vnitrozemí ostrova, kde se usadilo mnoho anglických rodin. S pomocí církevních organizací zde založil první státní školu. V letech 1840-45 se tu věnoval výstavbě anglickánského kostela. Vybral peníze, koupil pozemek a navrhl jeho podobu. Manželka guvernéra lady Gomm (známe ji v souvislosti s vydáním známek Post Office, které měly podle legendy vyjít k jejímu plesu) 20. prosince 1845 položila jeho základní kámen.

O necelý rok později byl otevřen pod názvem kostel svatého Tomáše.

Poté byl Banks po krátkou dobu vojenským a civilním kaplanem v Mahébourg a pak se vrátil ke sv. Jakubovi do Port Louis. Prvního ledna 1850 napsal svůj slavný dopis a 4. 1. jej odeslal do Bombaje.

V roce 1854 na Mauriciu vypukla epidemie cholery, která během dvou měsíců jen v hlavním městě zahubila tři a půl tisíce obyvatel. Banks trval na tom, že zůstane v nemocnici nablízku pacientům a vykonával i pohřební obřady na hřbitově. Sám se však cholera nakazil a zemřel 21. června. Bylo to v den nedožitých třicátých osmých narozenin adresáta slavného dopisu Thomase Jerroma, který zemřel o tři roky dříve. Zvláštní náhoda...

Pamětní tabulky připomínající Langerishe Banks jsou umístěny v obou jeho kostelích – sv. Tomáši i sv. Jakubovi. Jeho úmrtí bylo oznámeno v místním tisku, ve svých pamětech se o něm zmiňuje i první protestantský biskup na Mauriciu, který se několik let po jeho smrti nastěhoval do jeho domu.

Historie dopisu v datech

- 1847, září - vyšly první poštovní známky ostrova Mauritiis – s nápisem Post Office
- 1850, 4. 1. - dopis odeslán reverendem Banksem z Port Louis T. Jerromovi do Bombaje
- 1897 - Ch. Howard, zaměstnanec místních železnic, objevil dopis mezi starými známkami na bazaru v Bombaji a koupil jej za blíže neznámou částku (od 4 rupií do 50 liber – údaje se různí; prý na koupi u sebe neměl dost peněz a musel si pro ně dojít, když se vrátil, jen o pár minut předběhl jiného zájemce, který dopis rovněž chtěl)
- 1898, listopad - Howard dopis prodal W. H. Peckittovi za 1.600 liber
- 1898 - Peckitt ho prodal V. Robertovi za 1.800 liber
- 1905 - Peckitt jej koupil zpět za 2.000 liber
- 1906 - koupil ho G. H. Worthington za 2.200 liber
- 1917 - A. F. Lichtenstein koupil část Worthingtonovy sbírky obsahující mauricijské známky
- 1947 - Lichtensteinova dcera L. Boyd Dale zdědila otcovu sbírku
- 1968, 21. 10. - dopis koupili v aukci Harmer v New Yorku bratři Weillové za 380.000 dolarů, což byla historicky nejvyšší cena zaplacená do té doby veřejně za předmět filatelického zájmu (a tedy světový rekord, v přepočtu na cenu zlata nebyl překonán dosud)
- 1990 - prodán firmou Christie's Robson Lowe za nezveřejněnou cenu G. Craverimu, který jej tentýž rok prodal Ch. Ch. Cheungovi
- 1996 - Craveri koupil dopis zpět
- 2007 - koupil neznámý zájemce za nezveřejněnou cenu
- 2016, 1. 12. - v aukci ženevské firmy Feldman jej koupil sběratel z České republiky, prostřednictvím aukčního agenta D. Kopřivy

V průběhu doby byl Bombajský dopis mnohokrát popsán ve filatelické literatuře nejvýznamnějšími badateli a znalci. Z nejnovějších publikací o něm vedle Heleny Morganové podrobně píše katalog ženevské firmy Feldman, z nějž jsme do našeho článku převzali řadu informací a ilustrací.

Nyní je tedy součástí sbírky českého filatelisty, která tak obsahuje nejvíce známek Mauritius Post Office na světě

– celkem čtyři! (V ostatních světových sbírkách – včetně sbírky britské královny – a muzeích jsou nyní vždy nejvyšší dvě.) V české sbírce se navíc nacházejí nejkrásnější kusy. Obě jednopence jako jediné na světě mají široké okraje, mají naprosto svěží barvu, a i proto jsou považovány za nejkrásnější. Dvoupence byla na mezinárodní výstavě Belgica 1972 vyhlášena za nejkrásnější exemplář modrého Mauricia nacházející se tehdy v soukromých rukách, a to i pro ideálně umístěný lehký otisk razítka.

Jejich majitel přislíbil, že všechny čtyři kusy – sérii i dopis – představí veřejnosti na Světové výstavě poštovních známek PRAGA 2018. Pokud se tak stane, budeme mít vzácnou příležitost spatřit tento unikátní soubor na vlastní oči. ■

